

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РИНКУ ЛІКАРСЬКОЇ РОСЛИННОЇ СИРОВИНИ В УКРАЇНІ

Ю.А. Никитюк

кандидат сільськогосподарських наук, старший науковий співробітник

старший науковий співробітник відділу економіки природокористування в агросфері

Інститут агроекології і природокористування НААН

Проведено еколого-економічний аналіз сучасного стану вітчизняного ринку лікарської рослинної сировини. Установлено тенденції і закономірності на ринку лікарських рослин України в контексті збалансованого розвитку. Визначено основні еколого-економічні передумови розвитку вітчизняного ринку лікарської рослинної сировини.

Ключові слова: лікарські рослини, сировина, ринок, еколого-економічний аналіз, стан.

Динаміка розвитку світового ринку лікарських препаратів на основі сировини рослинного походження демонструє підвищений попит на лікарську сировину, що є складовим компонентом продукції фармацевтичного, парфюмерно-косметичного, харчового, лакофарбового, шкіряного, текстильного, поліграфічного, металургійного та ряду інших виробництв. Сучасний етап економічного розвитку України, що характеризується утворенням нових форм суспільного попиту, зміною поколінь продукції, переходом до нових видів і зразків техніки, принципово нових технологічних процесів, зумовлює формування нових міжгалузевих пропорцій шляхом реконструкції та модернізації традиційних галузей економіки, а також формування нових ринків. З усього цього можна зробити висновок про напрями розвитку ринку лікарської рослинної сировини, який являє собою складний комплекс учасників, що складають взаємопов'язані сектори сільськогосподарського та промислового виробництва, реалізації і збуту.

Організаційно-економічними питаннями виробництва лікарських рослин займалися В. Биков, О. Азарян, Л. Балабанова, О. Березін, Н. Карпенко, І. Маркіна, Ю. Дайновський та Л. Попова. У працях цих авторів відображені дослідження, що сприяють розвитку наукового розуміння вирішення завдань організації виробництва лікарських рослин в цілому. Теоретико-методичні та прикладні аспекти розвитку ринку лікарських рослин висвітлені у працях таких вітчизняних і зарубіжних вчених, як Б. Семак, Л. Демкевич, С. Гриценко, О. Тихонов, А. Русинов, С. Гарна та ін. Проте в умовах диверсифікації економіки зростає необхідність взаємодії між галузями, які при організації власного виробництва використовують продукти інших сфер. У цьому контексті ринок лікар-

ських рослин являє собою систему економічних взаємовідносин у виробничій, переробній, збутовій та природогосподарській сферах [7]. Тому ефективне функціонування вітчизняного ринку лікарської рослинної сировини передбачає необхідність детальної еколого-економічної оцінки в контексті збалансованого розвитку.

Метою статті є еколого-економічне обґрунтування та аналіз сучасного стану вітчизняного ринку лікарської рослинної сировини.

Лікарське виробництво нині представлено більшістю компаній, які скуповують та переробляють сировину, і лише частина організацій обробляють і заготовляють лікарські культури. Серед рослин, які використовуються в медицині, в Україні лікарськими вважаються майже 250 видів, у тому числі 150 — для традиційної, а решта застосовуються лише в народній медицині. Традиційно заготовлюються близько 100 видів, з них у широких масштабах 40–50 видів [2; 4]. Головними районами їх збору є окремі ділянки Полісся, Лісостепу і Карпат. У степовій зоні країни обсяг заготівлі лікарських рослин значно нижчий. Україна багата на такі лікарські рослини, як валеріана, шипшина, фіалка триколірна, шавлія, дурман, кульбаба, материнка звичайна, барвінок малий, лепеха звичайна, суниця лісова, ромашка, брусниця, чорна смородина, чорниця, малина, калина, лаванда, м'ята перцева, адоніс весняний, меліса, золототисячник, кропива, чистотіл, звіробій, подорожник, обліпиха, цикорій, мучниця, спориш, конвалія та багато ін.

Близько 30 % площі України припадає на масиви, де збереглася природна або вторинна (частково природна) рослинність, серед якої широкий видовий склад лікувальних (100 видів), вітамінних (понад 200), олійних (250), медоносних (понад 1000), дубильних і фарбувальних (по 100). У структурі роздрібного українського

ринку лікарських засобів сегмент препаратів з лікарських трав (що включає настоянки, бальзами, краплі, таблетки, мазі, збори, чаї), займає 8–9 % в натуральному вираженні і 4,3–4,4 % [6, с. 55].

Щорічно потреба фармацевтичних підприємств у лікарських травах збільшується на 20–25 % за рахунок нарощування збуту старих і виведення нових лікарських засобів з рослинної сировини. За інформацією операторів, попит на якісну лікарську сировину значно перевищує її пропозицію, і хоча деякі сільгоспдприємства починають вирощувати лікарські трави, це не рятує ситуації. Учасники ринку відзначають, що необхідно не менше ніж у 2 рази більше сировини для поставок як на внутрішній, так і на зовнішній ринки [3, с. 265]. Динаміку збору лікарських рослин для внутрішніх потреб для експорту загалом наведено на рис. 1.

Наразі ринок лікарської сировини в Україні заповнюється в тому числі продукцією з країн Азії та Африки і говорити про екологічну безпечність цієї продукції не варто, як і про якість сировини на відповідність її європейським вимогам. Баланс ринку лікарської рослинної сировини та аналіз обсягу імпортованої лікарської сировини ускладнюється особливістю товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності, оскільки лікарські рослини включаються в кілька кодів товарних позицій. На рис. 2 представлено експертну оцінку обсягу внутрішнього ринку лікарської рослинної сировини в Україні [2] на підставі даних про імпорт, експорт та виробництво.

Середньорічний показник імпорту лікарських рослин в Україні становить близько 2 тис. т продукції. Найвищий рівень імпорту був відзначений у 2008 р. У 2009 р. обсяг імпорту лікарських рослин знизився на 0,67 тис. т (у грошовому вираженні — на 1,38 млн дол. США і досяг рівня в 1,77 тис. т продукції на суму 4,4 млн дол. США (рис. 3). 2011 і 2012 рр. показали зниження обсягів імпорту лікарських рослин. За 2013 в Україну було імпортовано 1,09 тис. т лікарських рослин на суму 2,87 млн дол. США.

Середньорічний показник експорту лікарських рослин з України становить близько 3 тис. т продукції. Найвищий рівень експорту був відзначений у 2008 р. (рис. 4). У 2009 р. обсяг експорту лікарських рослин знизився на 0,21 тис. т (у грошовому вираженні на 1,34 млн дол. США)

і досяг рівня 2,92 тис. т продукції на суму 7,1 млн дол. США. За 2013 р. з України було експортовано 2,78 тис. т лікарських рослин на суму 6,2 дол. США.

Найбільшими споживачами українських лікарських трав у 2012 і 2013 рр. були Австрія, Польща і Росія, у 2010–2011 рр. — Польща і Росія. Середньорічний показник експорту лікарських рослин з України становить близько 3 тис. т продукції. Найвищий рівень експорту був відзначений у 2008 р. У 2011 р. експорт показав зростання до 3,77 тис. т на суму майже 8 млн дол. США, перевищивши показники рекордного 2008 р. А в 2012 р. вже був спад до 3,44 тис. т, загальною вартістю 6,7 млн дол. США. За 2013 р. з України було експортовано 2,78 тис. т лікарських рослин на суму 6,2 млн дол. США. Зіставлення експорту та імпорту демонструє те, що останніми роками обсяг експорту перевищує імпорт у 2–3 рази, з чого випливає, що українські виробники в більшості випадків працюють на вітчизняній сировині.

Розвиток ринку лікарських рослин, окрім отримання товарної сировини, надає й інші неринкові ефекти, які створюють додаткові переваги в рамках багатofункціонального сіль-

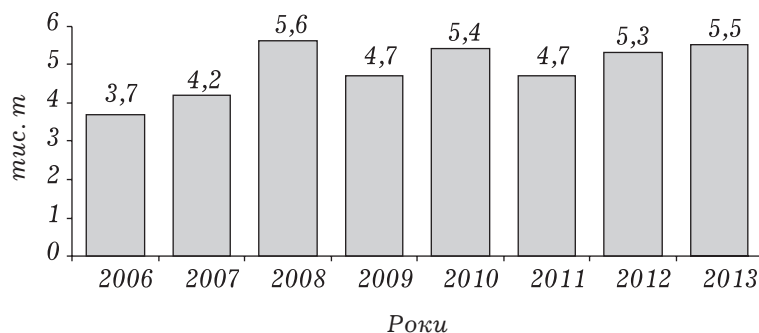

Рис. 1. Динаміка збору лікарських рослин в Україні протягом 2006–2013 рр., тис. т

Джерело: [2].

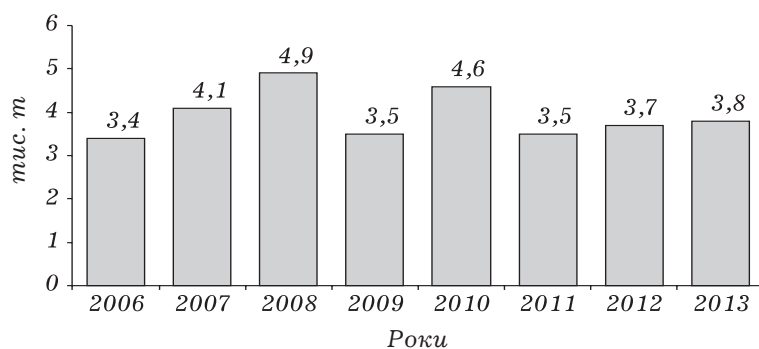

Рис. 2. Обсяг внутрішнього ринку лікарської рослинної сировини в Україні в 2007–2013 рр., тис. т

Джерело: [2].

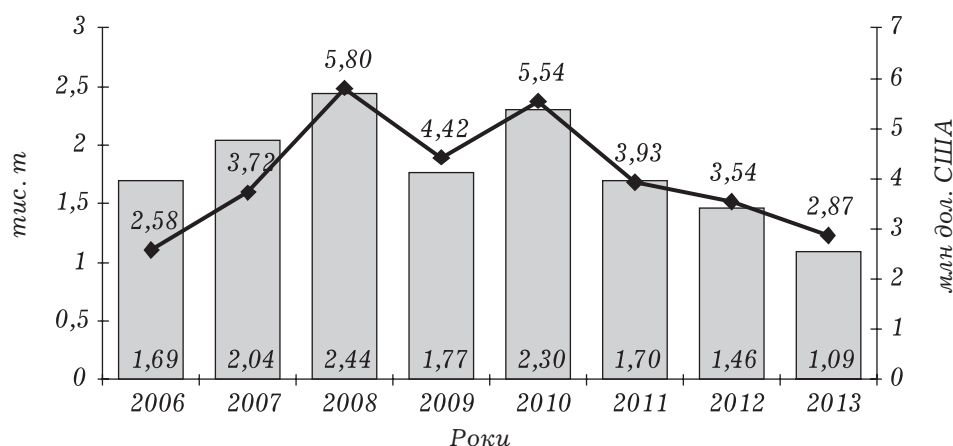

Рис. 3. Динаміка імпорту в Україну лікарських рослин в 2006-2013 рр., тис. т, млн дол. США
Джерело: за статистичними даними Держстату України.

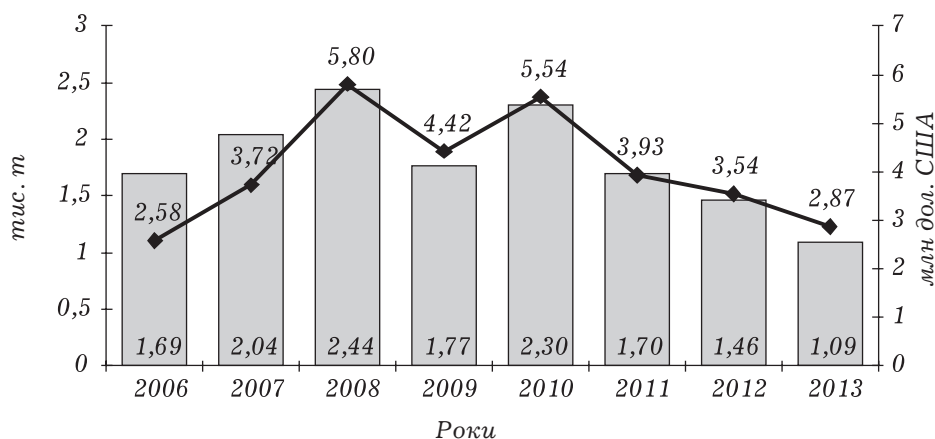

Рис. 4. Динаміка експорту з України лікарських рослин в 2006-2013 рр., тис. т, млн дол. США
Джерело: за статистичними даними Держстату України.

ськогосподарського виробництва [1]. Вирішення організаційно-економічних проблем ринку лікарської сировини дасть змогу суттєво збільшити обсяги заготівлі лікарської продукції. Проте агроекологічні ризики можуть впливати на виробництво лікарської сировини, скорочення обсягів її перероблення, зниження якості сировини, що надходить на перероблення з причин несприятливих погодно-кліматичних умов, а також природних і техногенних надзвичайних ситуацій. Це спричинить зниження обсягів постачання сировини для фармацевтичної галузі, створить дефіцит сировини на внутрішньому ринку, скорочення експорту і порушення зобов'язань за експортними контрактами, збільшення імпорту сировини. Зниження цих ризиків потребує підвищення інтенсивності обробітку лікарських культур, що полягає в ефективній інвестиційній політиці.

Результати проведеної роботи свідчать, що окремого більш детального аналізу потребує

питання вивчення доцільності імпорту деяких видів лікарської рослинної сировини за наявності внутрішніх і практично необмежених можливостей її вирощування чи заготівлі. Аналіз факторів впливу на якість сировини лікарських рослин вказує, що одним з найвпливовіших є втрата якісних показників під час післязбирального оброблення, дороблення та зберігання сировини.

ВИСНОВКИ

Таким чином, у ході аналізу ринку лікарських рослин встановлено ключові аспекти розвитку ринку продукції цього виду, серед яких очевидний зростаючий попит на фітопродукцію протягом останніх років, що може забезпечитися за рахунок використання дикорослої і культивованої сировини. В умовах сталого розвитку, при необхідності проведення політики імпортозаміщення, підвищення зайнятості населення організація екобезпечного

виробництва лікарської рослинної сировини є одним з ключових факторів, що визначають ефективний розвиток цієї галузі. Дослідження вітчизняного ринку показало, що для узгодження інтересів суб'єктів ринку і найбільш вигідної їхньої співпраці потрібно активно розвивати кластерні об'єднання агрофармацевтичного комплексу.

Перспективи розвитку вітчизняного ринку лікарських рослин повинні бути пов'язані насамперед з метою забезпечення національної безпеки держави у сфері постачання населенню лікарських препаратів рослинного походження. Держава повинна бути зацікавлена в створенні умов для залучення вітчизняних інвесторів у цей бізнес. Для цього в Україні необхідно створити сприятливий інвестиційний клімат на досліджуваному ринку, спростити законодавчу базу, ширше використовувати світовий досвід і поступову глобалізацію вітчизняної економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Ленькова Р.К.* Современные экономические условия производства лекарственного растительного сырья / Р.К. Ленькова, Е.В. Карачевская // Проблемы экономики: сб. науч. тр. /

Белорус. гос. с.-х. акад.; гл. ред.: А.М. Каган. — Минск, 2013. — 1 (16). — С. 101–109.

2. *Обзор рынка лекарственного растительного сырья Украины 2014: [аналитический сборник] /* Маркетинговая компания Синергия, 2015. — 37 с.
3. *Семак Б.Б.* Вітчизняний ринок лікарської рослинної сировини: проблеми і вирішення / Б.Б. Семак, М.Ю. Барна, Л.І. Демкевич // Науковий вісник НЛТУ України. — 2011. — Вип. 21.1. — С. 264–268.
4. *Семак Б.Б.* Наукові засади формування ринку рослинної технічної сировини та його окремих сегментів в Україні: монографія / Б.Б. Семак. — Львів: Вид-во ЛКА, 2007. — 512 с.
5. *Черкашина Е.В.* Развитие эфиромасличной и лекарственной отрасли в России: проблемы и пути решения // Агропродовольственная политика России. — 2014. — №2. — С. 21–24.
6. *Швецъ А.С.* Економічні засади становлення ринку лікарської рослинної сировини в Україні / А.С. Швецъ // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Фінанси і кредит». — 2012. — № 2. — С. 52–58.
7. *Robert J. Bogers, Lyle E. Craker, Dagmar Lange,* Medicinal and aromatic plants: agricultural, commercial, ecological, legal, pharmacological, and social aspects Wageningen UR frontis series (Volume 17), Springer, 2006.

УДК 630.5 * 176.322.2

ОСОБЛИВОСТІ РОЗПОДІЛУ ДІАМЕТРІВ РІЗНОВІКОВИХ БУКОВИХ ДЕРЕВОСТАНІВ ПІВДЕННО-ЗАХІДНОГО МЕГАСХИЛУ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ

Н.В. Регуш

молодший науковий співробітник

Ю.Й. Каганяк

доктор сільськогосподарських наук

професор кафедри лісової таксації та лісовпорядкування

ННІ лісового та садово-паркового господарства

Національний лісотехнічний університет України

На основі зібраних польових матеріалів вивчено закономірності розподілу діаметрів букових насаджень регіону дослідження. Проаналізовано біометричні показники, розраховано параметри та побудовано функції розподілу рядів діаметрів. Оцінено якість апроксимації функцій розподілу.

Ключові слова: *Fagus sylvatica L.*, розподіл ряду діаметрів, функція розподілу Вейбулла, варіація.

Розподіл дерев у насадженні за розмірами (діаметрами) є однією з найважливіших характеристик деревостану, оскільки добре відображає будову насадження та ступінь відмирання дерев у ньому з віком. Аналіз особливостей

розподілу дерев у насадженнях за діаметрами дає змогу оцінити структурне багатство, походження та ступінь порушеності лісових насаджень, а також їхні економічні, екологічні та інші функціональні аспекти. Інформація